

נושא העבודה

הצלת נפש

תאריך: ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות

עמותת

נוער שוחר משפט עברי

תוכן עניינים:

פרק א': מבוא.....עמ' 3

פרק ב': גישת המשפט העברי- החובה להצלת נפשות בהלכה.....עמ' 4

- פרק ב-1: מקור החובה בהלכה.....עמ' 5
- פרק ב-2: אכיפה וענישה בהלכה.....עמ' 6
- פרק ג': גישת המשפט הישראלי- הצלת נפשות בפסיקה הישראלית.....עמ' 7
- פרק ד': השוואה בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי והמשפט במדינות העולם בסוגיית הצלת נפשות.....עמ' 11
- פרק ד-1 : טבלת השוואה: המשפט העברי לבין המשפט ישראלי.. עמ' 13
- פרק ה': חוקים שהתגבשו במשפט הישראלי מתוקף חובת הצלת הנפשות
- פרק ה-1: חוק "לא תעמוד על דם רעך".....עמ' 14
- פרק ה-2: חוק התגמולים לחסידי אומות העולם.....עמ' 15
- פרק ה-3: חוק "השתלת איברים".....עמ' 16
- פרק ה-4: תקנות תעבורה.....עמ' 16
- פרק ו': פסקי דין בהקשר של הצלת נפשות
- פרק ו-1 פסק דין עומר פדילו נגד מדינת ישראל.....עמ' 17
- פרק ו-2 פסק דין יעקב ביטון נגד מדינת ישראל.....עמ' 18
- פרק ז': סיכום.....עמ' 20
- פרק ח': נספחים.....עמ' 21
- פרק ט': רשימה בבילוגרפית.....עמ' 27

פרק א'

מ ב א

כל אדם הוא אחד יחיד ומיוחד, כל אדם הוא עולם ומלואו.

אדם הוא גוף, נשמה ורוח, והחיים הם ערך עליון.

כל אדם באשר הוא אדם, בצלם אלוקים נברא ומכאן קדושת החיים ממוקמת כערך מרכזי ביהדות.

אנו עדים לדיווחים בכלי התקשורת על זילות חיי אדם בחברה הישראלית ובכלל בעולם. ממלחמות עקובות מדם בסוריה, פשעים והרג ועד הקלות הבלתי נסבלת בקרב בני נוער של השפלות, חרמות בין כתלי בית הספר ופגיעות בנפש.

מנגד, אנו נחשפים למושגים ולמעשים, שהינם "נקודות האור" של חברתנו כגון: "כרטיס אדי", מבצעי חילוץ מסוכנים לנעדרים שאיבדו את דרכם במדבר יהודה או בטיול בדרום אמריקה, ערבי התרמה מתוקשרים להצלת חיים, סיפור שחרורו המפורסם של השבוי גלעד שליט וכדומה, אשר מגבשים בחברה שלנו את ערך החיים כערך עליון ומרכזי ומציבים בתרבותנו סטנדרטים של מוסר, ערכיות ואנושיות.

צמד המילים - "הצלת נפש" מתייחס לכל הצלה: פיזית, נפשית או רוחנית ומלווה את עמנו עוד מתקופת התורה ועד היום, ומכאן עולה השאלה: האם הושטת עזרה לזולת היא חובה מוסרית בלבד, או האם צריכה להיות מעוגנת בחוק?

מתוך שאלה זו עולות שאלות רבות, תהיות וקונפליקטים, אשר בעבודתי אתייחס אליהם מזוויות ראייה שונות.

פרק ב'

גישת המשפט העברי

החובה להצלת נפשות בהלכה

בהלכה היהודית ערך החיים בכלל והצלת חיים בפרט הינם ערך עליון והבסיס לקיומנו כעם.

דרגתה של חובה זו היא כה כבדת משקל וחשיבות, עד כי אין דבר העומד בפני פיקוח נפש.

לאורך כל השנים, הפתגם הידוע ממשנה סנהדרין¹ (ד, ה) לפיו "כל המאבד נפש אחת מישראל- כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל- כאילו קיים עולם מלא", שזור כחוט השני בכל הנוגע לסוגיית הצלת הנפשות. לפי ההלכה חייב כל איש בישראל להציל חברו הנתון בסכנה, ואסור לו לעמוד מנגד ולהימנע, החל מהמקורות התנכיים שקבעו חובה זו, דרך הרמב"ם שקבע אוסף דינים ב"הלכות רוצח ושמירת נפש", שם מפורטות החובות בנוגע להצלה כחובה כללית לכל אדם שיכול להציל בגופו או בממונו ובאופן ספציפי לרופא שניתנה לו היכולת להציל את הזולת בחכמתו² ועד רבי עקיבא שקבע כי: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) "זה כלל גדול בתורה", שולחן ערוך שפסק: "כמו שהזהירה התורה על נפשו וממונו של חברו, כמו כן הזהרתו על שמירת נפשו וממונו"³, ורבנו יונה שכתב: "כי יעניש על עמדו על דם אחיו והימנעו לפקח על הצלתו, כאשר יעניש על פועל החטא", או בספרו "שערי תשובה" בו פסק: "הנה המניעה מן ההצלה ושית עצות על העזר הקב"ה יחשב לו כפועלו".

וזוהי העמדה החד משמעית בה נקטו חכמי הדורות במטרה להנחיל תרבות זו עמוק במנהגי החברה היהודית.

תחת הכותרת "הצלת נפש" שמחייבת בשמירת חיי הזולת, נכנסת גם חובת האדם לשמור על בריאותו וחיייו שלו ואיסור לסכן את עצמו או להזיק לעצמו.

1.ב מקור החובה בהלכה

מקורה של החובה להציל נפשות נגזרת ומקבלת תוקף משני מקורות תנכיים: מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

בתורה קיימות סה"כ 613 מצוות (שהן תרי"ג בגימטריה), הנחלקות למצוות "עשה" ומצוות "לא תעשה". בד"כ הכלל הוא, שאם אדם עובר על מצוות עשה, הוא לא נענש בעונש גשמי, אלא בידי שמיים.

¹ אמרות חז"ל-משניות

² פרוש משנה נדרים ד', ד'

³ הלכות תלמוד תורה-שולחן ערוך

זאת להבדיל ממצוות **לא תעשה** עליהן העונש לרוב יהיה גשמי כגון: הלקאה, קנס כספי וכו'.

מצוות עשה בהקשר של הצלת נפש – נגזרת ממצוות **השבת אבידה** המתפרשת מהכתוב בספר דברים כב, ב: "והשבותו לו" – "אף את עצמו אתה משיב לו", דהיינו, מצוות השבת אבידה חלה לא רק על נכסי הזולת, אלא גם על חיי האדם עצמו ומחייבת את האדם להציל בעצמו ובגופו ולהשיב לאדם את אבדת גופו.

מצוות לא תעשה – נכתבה באופן ברור ומפורש בתורה בספר ויקרא יט, יז בפסוק: "לא תעמוד על דם רעך", שמחייב להגיש עזרה לזולת הנתון בסכנה ומציין זאת בלשון של לאו וחובה שלא לעמוד מנגד ולהימנע מהגשת עזרה, אלא לעשות הכול כדי להציל נפש, גם אם הדבר כרוך בהוצאות כספיות תוך ראיית השיקול המרכזי של הצלת החיים.

התלמוד (סנהדרין עג, א) מבאר את מצוות השבת אבידה, כבסיס העיקרי לחובת הצלת הנפשות ואת הפסוק: "לא תעמוד על דם רעך" כמרחיב את החובה.

באותו אופן מציגה ההלכה את יחסה אל חיי האדם כאל ערך עליון וגיבשה מספר נושאים מרכזיים לחובת הצלה ושמירת נפש, המפורטים בהלכה בהרחבה:

* **הצלת הנרדף** – הרמב"ם קבע מדיניות ברורה בהקשר לסוגיה זו: "הרודף אחר חברו להרגו, אפילו היה הרודף קטן, הרי כל ישראל מצוין להציל את הנרדף מיד הרודף, ואפילו בנפשו של רודף".

* **הצלת כל נתון בסכנה** – "הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו... ולא הציל... וכל היוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על "לא תעמוד על דם רעך".

* **מניעת סיכון הזולת** – התורה מדברת על הסרת כל מכשול ומפגע שעלול לסכן נפשות, כדברי הפסוק: "ועשית מעקה לגגך" (דברים ד, ט), או "הישמר לך ושמור נפשך" (דברים ד, ט).

* **גרימת מוות בעקיפין והתאבדות** – מבחינת הרמב"ם ישנו איסור גם למי שגורם למוות וגם למי ששולח יד בנפשו, ככתוב: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט, ה).

* **שמירת הבריאות ומניעת הסתכנות** – כדרשת הרמב"ם: "הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדים את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים".

מדיניות ההלכה בנוגע לחובת הצלת הנפשות הייתה תמיד ברורה וחד משמעית, הן בהיבט הרעיוני והשקפת העולם והן בהיבט של התועלת לחברה.

מעבר להצגת האידיאל הנעלה של חיי אדם, שחזר על עצמו בכל דברי הפוסקים הגדולים, בהצלת נפשות קיים האינטרס והתועלת של החברה והפרט, לחיות בחברה מוסרית ומתוקנת שנוהגת ומתנהלת על פי סטנדרט של עזרה הדדית ועקרונות של הצלת נפשות. כפי שמחייב רבנו יונה "להיות בכל עיר ועיר מתנדבים בעם, מן המשכילים, להיות נכונים ומזומנים לכל דבר הצלה".

2. ב. אכיפה וענישה בהלכה

חובת הצלת נפשות בהלכה הינה חובה משפטית ומוסרית, אולם הסמכות, האכיפה והסנקציות כלפי מפר החובה, אינם חד משמעיים בהלכה מהטעמים הבאים:

על פי כללי ההלכה, "לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו" ומכאן קיים קושי לקבוע כללי ענישה ברורים וחובת ההצלה היא כעין "חוק ללא שיניים", אשר לא נקבעו על הפרתו עונשים או סנקציות.

חובת הצלת הנפשות "והשבותו לו" מתוקף מצוות עשה, מקנה לבית הדין את הסמכות לכפות על אדם להציל, אך יחד עם זאת, היא מצוות עשה ששכרה בצידה ולכן עומד כאן גם הכלל ש"אין כופין על מצוות עשה אשר שכרה בצידה"⁴: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" (דברים טו, 10).

יחד עם זאת, מצוות הצלת הנפשות מעוגנת גם באיסור לאו: "לא תעמוד על דם רעך" ומכאן יכול בית הדין לקבל את סמכותו לכפות חובה זו לפי שיקול דעתו, במקרים שייראו לו.

דוגמאות לכך ציין הרמב"ם כגון: "להפקיר ממון שיש לו בעלים".."לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו ולקללו"..."לאסור בבית אסורים".

על כן, סמכות הענישה במקרים של הפרת המצווה נקבעה לפי הצורך, ללא קביעת עונשים ספציפיים, תוך זהירות ואחריות כדברי הרמב"ם: "ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו.. ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה".

כמו כן, עפ"י האמונה וההלכה, אין מתבססים בענישה רק על עונש של שופטי בית דין, אלא על עונש משמיים, ומכאן, מכוח האמונה, מגיעה ההרתעה להפר מצוות חשובות כגון אלו.

⁴ בבלי, ב"ב דף ח

פרק ג'

גישת המשפט הישראלי

הצלת נפשות בפסיקה הישראלית

במשך שנים רבות תפיסת קדושת החיים כערך עליון, כפי שנתפסה בהלכה היהודית, הייתה הגישה המובילה במשפט הישראלי.

בפסקי דין שעסקו בסוגיית ערך החיים, נתנו השופטים משקל מכריע לטובת ערך זה ובמקרים רבים המשקל של ערך החיים הכריע את הכף.

ניתן לראות את כובד המשקל שנתנו שופטי בית המשפט העליון לחיי אדם, בפסקי דין משנות ה-50 וה-60 במדינת ישראל.

כך בתיק צים חברת השיט הישראלית בע"מ נ. שושנה מזיאר⁵, קבע השופט זילברג⁶, שעֶרְך "קדושת החיים" הוא עֶרְך- על (מעין חוק יסוד), העולה על עֶרְך קדושת החושים, כאשר נדרש להכריע בשאלת פיצויים שתבעה נוסעת שנפגעה תוך כדי שיט באנייה של צים. צים התגוננה בטענה שבכרטיס הנסיעה, שמהווה כעין חוזה בין הצדדים, היה סעיף פטור, המשחרר את צים מאחריות לנזקי גוף ורכוש. וכך פסק: **"על עצם השאלה מה הוא הסדר הציבורי או תיקון העולם, עלינו להשיב מתוך השקפות המוסר והתרבות שלנו, כי מקור אחר זולתן לסדר ולתקינות- אין..."** ... **"תוך המסגרת הסדירה של חיי החברה ועל פי סולם העדיפויות של תורת ישראל, החיים הם הנכס הקדוש ביותר שהשמירה עליהם דוחה כל קדושה אחרת, לרבות, אין ספק גם קדושת החושים"**. בסיפא דבריו, חתם השופט: **"והקול הקורא ממעמקי המקורות הנ"ל הוא: אל תעשו סחר- מכר בחיי אדם ואל תקלו ראש בשמירתם, כי החיים ערכם רב והם אינם שלכם. קדושת החושים או קדושת העיקרון של חירות החושים כבודה במקומה מונח, אבל מקודשת הרבה יותר ממנה היא קדושת החיים"**.

פסיקה זו הציגה עמדה חד משמעית וברורה, לפיה האינטרס של שמירת חיי האזרח עולה על כל דבר אחר ולמרות שהכרחי לכבד הסכמים למען היציבות החברתית, שווה לשנות את סדרי המשפט המקובלים לצורך שמירה על ערך החיים הנעלה.

מקרה נוסף שיכול להעיד על יחס המשפט הישראלי לסוגיית החיים בתקופה זו, אשר הגיע לדיון בבית המשפט העליון ועסק בסוגיית הצלת חיי אדם, ניתן לראות בפסק דין⁷ בו נאלצו רופאים לקטוע את רגלה של קטינה על מנת להציל את חייה, חרף התנגדותו הנחרצת של אביה, שלימים תבע בתביעת נזיקין את הרופאים והמדינה.

גם במקרה זה פסק בית משפט העליון לטובת ערך החיים כערך עליון מעל ערכים אחרים ופטר את המדינה מאחריות.

להלן ציטוט מפסיקתו של השופט אגרנט במשפט זה, שנשענת על פקודת הנזיקין האזרחיים 1944⁸: **"מטרת המחוקק בסעיף 25, היא המטרה לגשר בין האינטרס שיש לחולה כי הרופא לא יפגע אגב טיפול רפואי או כירורגי בגופו בלי שהסכים הראשון לעצם הטיפול הזה או לדרך שבו נעשה לבין האינטרס שיש לציבור בהצלת חיי אדם או במניעת נזק לבריאותו. כאשר הנסיבות מאפשרות להשיג את ההסכמה של החולה או של האדם הממונה על פיקוחו לטיפול בגופו כי אז מעדיף החוק את האינטרס הראשון. לעומת זה**

⁵פסק דין שניתן ביום, ד' בתמוז תשכ"ג 1963.6.26.

⁶ השופט משה זילברג- פרופ' למשפטים באוני' העברית, כיהן כשופט בית המשפט העליון

⁷ פסק דין עשירה (קטינה) נגד מדינת ישראל, ע"א 322/6

⁸ כיום סעיף 24(8) לפקודת הנזיקין (נוסח חדש)

כאשר נשקפת סכנה מיידית לחייו או לבריאותו ולא ניתן להשיג הסכמה, כי אז מעדיף החוק את האינטרס השני".

שינוי בתפיסה החד משמעית בעקרון הצלת החיים מעל כל ערך אחר, עלה לדיון שנים מאוחר יותר ופיצל את העמדות בנוגע לסוגיית הצלת החיים לשתי גישות שונות ומנוגדות זו מזו, כאשר נדון בבית משפט העליון ערעור אותו הגיש נאשם בסחר בסמים שנותח חרף התנגדותו המפורשת, על מנת להוציא מגופו שתי חבילות שבלע, תוך כדי מרדף של שוטרים אחריו. ממצאי הניתוח שהראו שמדובר בסם מסוכן, שימשו מאוחר יותר כראיה נגדו בבית המשפט ובגינן הורשע.

הנאשם ערער על הפסיקה נגדו בבית משפט העליון ושם לא הייתה הסכמה מוחלטת בנוגע לחוקיות הניתוח בהיעדר הסכמת המנותח. צידד בעמדה זו השופט בך שהסתמך על הגישה האנגלית- אמריקאית לפיה: "האדם הוא שליט על גופו וכי לא ניתן ולהפעיל עליו טיפול פיזי ולא כל שכן לנתח את גופו בניגוד לרצונו וללא קבלת הסכמתו".

חלקו על דעתו של השופט בך השופטים: בייסקי, זילבררג ואגרנט שסברו כי היה מקום לנתח את הנאשם בהתבסס על עקרון קדושת החיים וכך סיכם השופט בייסקי: "אין אני סבור כי בסוגיה קשה וסבוכה זו עלינו לאמץ בהכרח את העקרונות שהתגבשו בארה"ב ובאנגליה...". "תפיסה זו המעמידה את הצלת החיים לערך עליון, מקום שאלה נתונים בסכנה מיידית ודאית, אם לא תבוצע התערבות רפואית, כירורגית או אחרת שקולה כנגד העיקרון, כי האדם הוא אדון לגופו, וכי לא תבוצע בו כל התערבות רפואית ללא הסכמתו".

"...סבורני כי העיקרון של קדושת החיים והצלתם כערך עליון, מצדיק שלא להיצמד לאותם הכללים הדוגלים כמעט בנוקשות, למעט חריגים מסוימים באיסור התערבות בגופו של אדם שלא בהסכמתו בלי להתחשב בתוצאות.. היא המייצגת והתואמת את התפיסה הראויה בישראל, בהיותה הקרובה ביותר למסורת ישראל הדוגלת בקדושת החיים. על כן כאשר נתון אדם בסכנת מוות ודאית מיידית, או שצפוי הוא לנזק חמור וודאי לבריאותו, מותר לבצע ניתוח או התערבות אחרת בגופו, אף שלא בהסכמתו, מכל שכן מותר הדבר ואף מחויב התערבות אחרת בגופו אף שלא בהסכמתו, הוא כאשר מההתערבות עצמה אין נשקפים סיכונים מיוחדים מעבר למקובל מניתוח או מהתערבות מאותו סוג וכאשר אין קיים חשש לנכות מהותית".

בהמשך לגישתם של השופט בייסקי והמצדדים בחובת הצלת הנפשות, חיזק השופט ברק את עמדה זו מכיוון אחר של "חובת הזהירות המושגית", לפיה חובה לנקוט באמצעי זהירות סבירים כנגד סיכון צפוי ובלתי סביר וכך אמר:

⁹ שיקול דעת שיפוטי- הלכה למעשה 1987

“נראה לי כי בשל תפיסתנו שלנו את קדושת החיים, מן הראוי הוא שלא נלך בעקבות ההלכות האנגליות והאמריקאיות. שופט בישראל מן הראוי שייתן ביטוי לתחושת הצדק החברתי השוררת אצלנו. מן הראוי לו שיתחשב בסביבה החקיקתית הקרובה והרחוקה המעודדת מעשי הצלה. שיקולים נורמטיביים, מוסדיים ובין מוסדיים, מובילים, על כן להכרה בחובת זהירות מושגית המוטלת על כל אדם לנקוט באמצעי זהירות סבירים כדי למנוע סיכון של ממש לחיים ולגוף של זולתו, בלבד שאין בכך כדי להעמידו בסיכון דומה”.

מכאן ניתן לראות את השונויות שהתפתחה במשפט הישראלי בין שתי הגישות בסוגיית הצלת הנפשות, זו שנשענת על גישת ההלכה היהודית והמסורת של קדושת החיים כערך עליון, גישה המקבלת תוקף מחייב כשאין לה פתרון מתוקף חוק יסודות המשפט תש”מ-1980, לפיו “ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל”.

בשנת תשנ”ד (1993), כתב דר’ אליעזר בן שלמה את מאמרו “החובה להציל נפשות”, בו הוא מפרט בהרחבה את הנימוקים לצורך בחקיקת חוק הצלת נפשות בישראל, לצורך יצירת חברה מתוקנת, מוסרית וערכית. במאמר מציג את הגישה במשפט האנגלי-אמריקאי, השוללת הטלת חובת הצלת הנפשות, ולפיה יש לכבד את חירות הפרט ולא להתערב בשיקוליו, גם אם מדובר בסיכון חיים, אל מול הגישה המנוגדת של המשפט העברי בו מעוגנת החובה להציל נפשות, הן מצוות העשה והן באיסור הלאו וכן את הגישות הערכיות השונות העולות מפסקי הדין של שופטים בבית משפט העליון בישראל. במאמרו, מנסה לשכנע את הקורא כי לא די בהטמעת ערך החיים בתרבות הישראלית רק באמצעים של חינוך, אלא הכרחי לעגן את חובת ההצלה כחובה חד משמעית, משפטית, כפי שאופייני לאופי החברה היהודית לדורותיה, שנשענת על מקורות ההלכה.

סיכם את מאמרו דר’ אליעזר בן שלמה בדברים: “חייבת החברה לבטא בחוק ובפסיקה, בצורה ברורה וחד משמעית, את החיוב לעסוק בהצלת נפשות, חיוב שמתאים למקורות ההלכה ולאפיה של החברה היהודית בכל הדורות, חיוב שיבוטא בהחלפת הסיסמא “אדם לאדם-זאב” שמקורה בשירה האנגלית, באתגר עברי מחודש: “אדם לאדם-מושיע”.

חמש שנים לאחר שנכתב מאמר זה, בשנת 1998, נוסף חוק “לא תעמוד על דם רעך”, תשנ”ח-1998 לספר החוקים של מדינת ישראל.

וכן נחקקו חוקים נוספים ותקנות התומכים בערך החיים כערך עליון כגון: חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, חוק השתלת איברים, תקנות התעבורה (עליהם יפורט בהמשך), כל זאת במטרה להטמיע בחברה הישראלית את חשיבות חיי האדם.

פרק ד'

השוואה בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי

והמשפט במדינות בעולם

בסוגיית הצלת הנפשות

שאלת החובה המשפטית להצלת חיי אדם, משתנה ממדינה למדינה בעולם, וכך גם הגישות על פיהן פועלים בכל מדינה.

שתי גישות מנוגדות מובילות בשאלה זו, כאשר ברור בשתי העמדות כי קיימת חובה מוסרית להצלת חיי אדם, אך המחלוקת היא בשאלה, האם צריך לעגן חובה זו כחובה משפטית שהפרתה כרוכה בעונש?

הגישה הרווחת במשפט האנגלי- אמריקאי היא שאין לחייב אדם בחובה משפטית לפעול להצלת חברו ולנקוט כנגדו בדרך של ענישה הקבועה בחוק, זאת מטעמים של הימנעות

מלפגוע בחופש הפרט ולהתערב בשיקוליו, אחריות כלפי הניצול וחוסר ניסיון של המציל שעשוי להזיק יותר, וכן עקב הקושי לקבוע את מידת ההקרבה הנדרשת על ידי המציל על מנת להציל.

רוח גישה זו באה לידי ביטוי בציטוט של המשפטן האנגלי HALL¹⁰ שאמר: "איננו מאמינים עדיין בכנות, כי כל אחד מאתנו מחויב מבחינה מוסרית להיות שומר אחיו".

בניגוד לתפיסה האנגלית- אמריקאית, תפיסת החובה בצרפת שונה והחובה להצלה מעוגנת בחוק משנת 1945 והפרתו כרוכה בענישה.

מטרת החוק בצרפת היא לעודד מעשי הצלה ולהילחם באדישות, חוסר אחריות ו"עצימת עיניים" והעונש למפר החוק הינו מאסר בין 3 חודשים עד חמש שנים ו/או קנס.

כך גם בחוק הפלילי הרוסי משנת 1960, חל איסור להימנע מלהגיש עזרה לאדם השרוי בסכנה, ובדומה לזה, קיים חוק המחייב הצלה, במדינות אירופה, כגון: הולנד, בלגיה, וגרמניה.

החוקים הקשורים בהצלת נפשות באירופה מיוחסים לאתיקה הנוצרית ומכונים בשם: "חוק השומרני הטוב". מושג זה מתייחס לאדם שעוזר לאדם אחר, בלי כוונה לקבל ממנו תמורה ומבלי לחשוב יותר מדי ומגן על האדם שמגיש עזרה מפני תביעה משפטית במידה והסיוע גרם לנזק, מתוך הבנה שכוונתו של המציל הייתה טובה. המושג נגזר ממשל שסיפר ישו למאמיניו ושהתבסס, על היהדות, בציווי העליון של "ואהבת לרעך כמוך".

התפתחות הגישה בנוגע לסוגיה זו במדינת ישראל מתחילה בתורת ישראל, ובה לקדושת החיים יש ערך עליון. בהמשך על פי ההלכה והתלמוד ובהתאם לכך גם במשפט העברי, תופס ערך החיים מקום מרכזי, וממנה נגזרת חובת ההצלה.

לאורך כל חיי העם היהודי, הטמיעו רבנים ואנשי רוח את התרבות והחובה המוסרית להצלת הנפשות ונקטו בעניין זה עמדה אחידה.

קיום החובה בהלכה, התחיל ונגמר בחינוך וקביעת מדיניות ברורה בקהילה והיה קושי לקבוע כללים של ענישה למפר החובה, מלבד הוקעה והרתעה ועונש משמים, במשפטים כגון: "...ועונשו גדול מאוד"¹¹, "...כאילו איבד עולם מלא"¹².

בהלכה קיימת בעייתיות להעניש את מי שלא הציל למרות שיכל להציל, שכן: "לא תעמוד על דם רעך", הוא ממצוות לא תעשה ו"לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו"¹³ ולכן בית הדין

¹⁰ שופט אדוארד הול-כרוניקן ומשפטן אנגלי 1498-1547

¹¹ ספר החינוך, דיני הצלת נפשות

¹² הלכות רוצח ושמירת נפש

¹³ בבלי טו, ב

היה מוסמך לקבוע את העונש בהתאם למקרה, תוך הפעלת סמכות שקולה ואחראית, ללא קביעת עונשים ספציפיים.

במשפט הישראלי, במשך שנים רבות, לא הייתה קבועה בחוק חובה מפורשת של הצלת נפשות והתשובה לשאלה זו הייתה שנויה במחלוקת ע"י שופטי בית משפט העליון בישראל.

החובה להגיש עזרה ולהציל מסכנה הייתה מעוגנת לקבוצות ספציפיות באוכלוסיה, כגון: כבאים, מתוקף עבודתם במכבי אש, או הורים המחויבים לשמור ולהגן על ילדיהם.

רק לאחר שהצורך בחקיקה עלה על סדר היום הציבורי, הפך הציווי האלוקי מתקופת התנ"ך של "לא תעמוד על דם רעד", לחוק קבוע במשפט הישראלי.

חוק זה הפך את החובה המוסרית של עזרה לזולת לחובה הנובעת מחוק, שהעובר על הוראת החוק עונשו- קנס.

כאן ניתן לעמוד על ההבדל שבין "חוק השומרוני הטוב" במדינות אירופה, שהינו חלק מהמשפט האזרחי, לבין "חוק לא תעמוד על דם רעד", שהינו חלק מהמשפט הפלילי, ולראות כי המטרה בחוק השומרוני הטוב היא להעניק הגנה למציל ולהגן על המציל כדי שלא יחשוש לבצע את פעולת ההצלה, ואילו חוק "לא תעמוד על דם רעד", נחקק על מנת לחייב הושטת עזרה.

פרק ד.1.

טבלת השוואה

המשפט הישראלי	המשפט העברי	פרמטרים להשוואה
מקור החובה שאוב מהמשפט העברי. מתוקף חוק "לא תעמוד על דם רעד" שנחקק בשנת 1998	חובת הצלת הנפשות קבועה בהלכה כחובה משפטית המחייבת את המזדמן האקראי להתערב ולהציל. מקורה במצוות עשה "והשיבותו לו" ומצוות לא תעשה: "אל תעמוד על דם	מקור חובת הצלת נפשות

	רעד"	
שר המשפטים ממונה על ביצוע החוק	קיימת סמכות לבית הדין לכפות על קיום מצוות "עשה" מתוקף "והשבותו לו"	סמכות לאכיפת חובת הצלת הנפש
העובר על החוק דינו קנס	קיים קושי על פי עקרונות ההלכה להעניש את מי שהיה ביכולתו להציל ולא הציל שהרי "לא תעמוד על דם רעד"- כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו". אין עונש מוגדר וזהו "חוק ללא שיניים", אך קיימת סמכות כללית בידי בית הדין להעניש לפי צורך השעה, תוך הפעלת סמכות באופן שקול, אחראי וזהיר.	סנקציה כלפי מפר החובה

פרק ה'

חוקים שהתגבשו במשפט הישראלי

מתוקף חובת הצלת הנפשות

1. חוק "לא תעמוד על דם רעד", תשנ"ח - 1998

במשך שנים רבות לא הייתה בישראל חקיקה שנגעה ישירות בנושא הצלת החיים, וחובת העזרה לזולת במקרה של סכנת חיים הייתה מתוקף החובה המוסרית.

בשנת 1995, כשגל טרור סכינאות פקד את הארץ, פורסמה ביוזמתו של חבר הכנסת חנן פורת הצעת חוק פרטית "לא תעמוד על דם רעד"¹⁴ כמקור הציווי הלקוח מספר ויקרא, פרק י"ט, פסוק ט"ז וכן מקביעת הרמב"ם שכתב: "כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעד".

בהצעת החוק נרשם כי "אין מקובל, בדרך כלל, להעניש בגין עבירה המתבצעת באופן פסיבי ב"שב ואל תעשה". עם זאת, דומה כי עמידה על הדם באפס מעשה, אינה רק עמידה פסיבית, אלא יש בה ביטוי בוטה וחמור להתנכרות וזלזול בחיי אדם. לפיכך ראויה היא לענישה הולמת במידת הצורך".

נימק את הצורך בחקיקת חוק חבר הכנסת חנן פורת¹⁵ בקריאה שניה ושלישית בכנסת באופן הבא:

"לא היינו נזקקים לחוק הזה אילו היינו במצב שבו המוסר הטבעי, שלפיו אדם הרואה אדם אחר שנמצא במצוקה לנגד עיניו לא היה מהסס, היה טורח ומציל, גם אם הדבר היה עולה לו בהוצאות מרובות של ממון ואפילו בסיכון של גוף. חשבנו בכל זאת, על רקע מקרים מצערים מאוד שהיו בשנים האחרונות ועל רקע רצון לקבוע נורמה שמעגנת את המוסר היהודי, הקובע: לא תעמוד על דם רעד", שאינך יכול לעמוד מנגד בשעה שאתה רואה את חברך נמצא בסכנה, וחברך הוא אדם באשר הוא אדם, יהודי כגוי, כל אדם באשר הוא, גדול, קטן, איש, אישה, עליך להושיט לו יד ולהציל אותו".

בשנת 1998, התגבשה הצעת החוק לידי חוק והפכה את החובה המוסרית של עזרה לזולת לחובה הנובעת מתוקף חוק, שהעובר על החוק עונשו – קנס.

וכך לשון החוק קובעת:

"חובה על אדם להושיט עזרה לאדם הנמצא לנגד עיניו, עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומידית לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו, כאשר לאל-ידו להושיט את העזרה מבלי להסתכן או לסכן את זולתו."

2. חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, תשנ"ה - 1995

¹⁴ הצעת חוק מס' בתתקס"ח: הועברה לוועדה ביום י"ח באדר ב' התשנ"ה (20 במרס 1995)
¹⁵ דברים שנשא ח"כ חנן פורת בכנסת ב-22 ליוני 1998

חוק זה משקף את הכרת התודה למצילי נפש, חסידי אומות העולם.

מדובר בקבוצת אנשים שחרפו את נפשם למען הצלת חיי היהודים בתקופת השואה.

בזמן שיחסה של רוב האוכלוסיה המקומית ליהודים היה נגוע באדישות, עוינות ורוע, בעולם שערכי המוסר היו רופפים וזלזלו בערך חיי אדם, בזמן שרוב האנשים צפו מהצד כיצד שכניהם הוצאו מבתיים, נשלחו למחנות או נרצחו במקום, היה מיעוט קטן של אנשים אשר אזרו אומץ יוצא דופן על מנת לשמור על ערכי המוסר שלהם. ברבות הימים הוכר קומץ אנשים אלה בתואר "חסידי אומות העולם". אנשים אלה עמדו בניגוד מוחלט לזרם המרכזי של אדישות ועוינות שהיה שכיח בזמן השואה. בניגוד לסובבים אותם, מצילים אלו ראו ביהודים בני אדם ופעלו מתוך מחויבות מוסרית לבני אדם.

בהצלת היהודים חירפו את נפשם וסיכנו את עצמם ואת משפחותיהם, חיו תחת פחד ואימה מפני הלשנה והסגרה ובכל זאת הקריבו את חייהם היומיומיים בפעילות ההצלה.

בשנת 1995, החליטה מדינת ישראל לעגן את הוקרת פועלם של חסידי אומות העולם בחוק תגמולים וחוקקה את "חוק התגמולים לחסידי אומות העולם"¹⁶, תשנ"ה-1995, לפיו, אדם שהוכר כחסידי אומות העולם יהיה זכאי להטבות שונות ולתגמול חודשי בעד פועלו.

3. חוק השתלת איברים, תשס"ח-2008

תרומת איברים והשתלתם בגוף חי הזקוק להחלפת איבר לצורך בריאותו, היא פעולה מצילת חיים וטומנת בחובה את מצוות הצלת הנפשות.

על מנת שתחום זה לא יהיה פרוץ ולא מפוקח, הפסיקה והחוק בישראל קבעו כי סחר באיברים אסור על כל צורותיו.

בשנת 2008 נחקק במדינת ישראל "חוק השתלת איברים"¹⁷, אשר עיגן איסור זה בחוק והסדיר את נושא נטילת איברים מאדם חי ומאדם שנפטר לצורך השתלתם בגופו של אדם שזקוק וכן קובע את האיסור בסחר באיברים.

החוק הסדיר את הליך הבקשה למתן תרומה וכן את זכויות התורם והנתרם. במסגרת החוק נכלל פרק המתייחס לפיצוי תורמים חיים, לפי החוק אדם שתורם זכאי לקבל טיפול

¹⁶ פורסם ביום 10/8/1995

¹⁷ פורסם ביום 31/3/2008

פסיכולוגי, חופשת החלמה והחזר הוצאות בגין אובדן ימי עבודה, נסיעות וטיפולים שנועדו למנוע מצב שבו יורע מצבו של התורם עקב תרומתו.

החוק קובע איסור פלילי על קבלת תרומה או מתן תרומה בעבור תרומת איברים ומסדיר את מעמדו של המרכז הלאומי להשתלות במסגרת משרד הבריאות. כמו כן, מעניק קדימות בעת הקצאת איברים לחתומים על כרטיס אדי ולבני משפחתם הקרובים.

4. תקנות התעבורה תשכ"א-1961 פרק רביעי 144-146

תאונות פגע וברח ועבירות של הפקרת פצועים הן מהעבירות החמורות והאכזריות בכבישי ישראל. מדי שנה מתרחשות תאונות פגע וברח, בהן הנהג נמלט מזירת האירוע, אשר משמעותן יכולה להיות גזר דין מוות כתוצאה מהפקרת פצוע השרוע על הכביש, ללא הגשת עזרה מצד הנהג הפוגע.

קבע השופט משאל חשין¹⁸ בפסק דין שעניינו תאונת פגע וברח, "כי מעשהו זה של הנוהג הבורח פוגע בשורשי הסולידריות החברתית והאישית המינימאלית לקיומה של חברה תקינה; בריחתו של הנהג מ המקום היא מעשה אנטי חברתי ואנטי מוסרי מובהק; וראוי הוא כי ייענש בכל חומרת הדין".

כמו במדינות רבות בעולם, גם בישראל, תאונת פגע וברח היא עבירה פלילית.

תקנות התעבורה מעגנות את חובתו החוקית של הנהג המעורב בתאונה ופוגע, להגיש עזרה לנפגעים ולסייע ככל יכולתו, לרבות הסעתו של הנפגע לטיפול רפואי. אי הגשת עזרה והפקרת פצוע, נחשבת כעבירה שהעונש המרבי עליה הוא עד 9 שנים מאסר וקנס.

¹⁸ שופט בית משפט העליון 92-2006

פרק ו'

פסקי דין בהקשר של הצלת נפשות

פרק ו-1

פסק דין מ"ח 2448/16 עומר פדילה נ.מדינת ישראל

בית משפט העליון, בקשה למשפט חוזר

בפני: כבוד המשנה לנשיאה א' רובינשטיין

המבקש: עומר פדילה נגד: מדינת ישראל

רקע

המבקש הורשע בבית משפט השלום לתעבורה, בעבירה של הפקרת פצוע אחרי פגיעה לפי סעיף 64(א) לפקודת התעבורה ונגזר עליו עונש של 20 חודשי מאסר בפועל, עונש מאסר על תנאי ל-12 חודשים, פסילת רישיון וקנס.

המבקש הגיש לבית משפט העליון בקשה למשפט חוזר.

עובדות והליכים:

על פי עובדות כתב האישום, פגע הנהג המבקש ברכבו בהולך רגל שהתכוון לחצות את הכביש, וכתוצאה מהפגיעה, הושלך לאוויר, נפל ואיבד את הכרתו ונזקק לטיפול רפואי ממושך. המבקש איבד שליטה על הרכב וכשחזר לכביש, המשיך בנסיעתו במהירות מבלי שעצר לבדוק מה תוצאות התאונה.

בית המשפט הסתמך על מספר הוכחות והעיקרית הייתה עדות של נהג שנסע אחרי הרכב בעת שברח, רשם את לוחית הזיהוי ומסר את מספרה למשטרה.

השאלה המשפטית

בית המשפט לתעבורה נדרש בגזר הדין לחומרתה החברתית והמוסרית של עבירת ההפקרה, גם אם אין המפקיר אחראי ישירות לתאונה עצמה.

ערעור

המבקש ערער על הכרעת הדין ועל גזר הדין לבית המשפט המחוזי וכפר בהימצאותו במקום התאונה בזמן שקרתה.

החלטת בית המשפט המחוזי

בית המשפט המחוזי דחה את הערעור והמבקש הגיש רשות ערעור לבית משפט העליון. לטענתו, לא הוכח שהיה מודע לכך שפגע באדם, ולכן נשמט הבסיס להרשעתו בעבירת ההפקרה אחרי פגיעה.

החלטת בית המשפט העליון

בית המשפט העליון, לא קיבל את טענות המבקש, אשר הגיש בקשה למשפט חוזר ולעיכוב ביצוע עונש המאסר.

שופט בית המשפט העליון לא נעתר לבקשה למשפט חוזר וקבע כי המבקש ירצה את עונשו במועד שנקבע.

להלן ציטוטים חשובים מהכרעת הדין של שופט בית המשפט העליון, העונים על השאלה באיזו חומרה רואה בית המשפט את עבירת ההפקרה:

"לא אוכל לסיים מבלי שאדרש בקצרה למהות העבירה בה הורשע המבקש: הפקרה אחרי פגיעה. הערך המוגן בעבירת ההפקרה מקורו ב"ה) חובה המוסרית החלה על אדם המעורב באירוע פוגעני לסייע לנפגע, לדאוג לשלומו, ולהציל את חייו".

"באמצעות עיגונה של עבירה זו בפקודת התעבורה קיבל ערך זה, המגלם את עקרון הסולידריות החברתית, עיקרון הכרחי לקיומה של חברה תקינה, ביטוי בדין, והפך מחובה מוסרית גרידא לחובה משפטית, מעין "לא תעמד על דם רעד" (ויקרא, י"ט, ט"ז) בממד מחמיר... בנוסף, עבירה זו נועדה גם למנוע מצב בו הנהג המעורב בתאונה חומק מאחריות, על-ידי הימלטות של "פגע וברח", ובקביעתה יש כדי לסייע לרשויות האכיפה באיתור האחראים לתאונה... בשל הערך המוסרי-חברתי המעוגן בעבירה זו, לצד התכלית החשובה של הבאת עבריינים לדין, נקבע בדין עונש מחמיר".

"..ערך חיי האדם וקדושת בטחון הגוף והחיים הם מן הערכים העליונים שעל הענישה לקחתם בחשבון... תופעת הקטל בכבישים, והזלזול העמוק בחיי אדם המשתקפת בתרבות הנהיגה הקלוקלת המאפיינת את הנוהגים ברכב בכבישי ישראל, מחייבת לנקוט יד קשה בתופעות אלה"

פרק ו-2

פסק דין יעקב ביטון דהן נגד מדינת ישראל-

משרד הבריאות וקופת חולים לאומית

עניינו של פסק דין זה בתביעתו וערעורו של מר ביטון יעקב, אשר במסגרתם התבקש בית הדין לחייב את הנתבעות: מדינת ישראל וקופת חולים לאומית, בהוצאות השתלת כליה מן החי, אשר ביצע ביום 23/8/2002 בדרום אפריקה, את תביעתו העמיד התובע ע"ס מיליון ₪.

התובע לא הכחיש כי השתלת הכליה בגופו נעשתה בדרך של סחר באיברים, אך טען כי אין

מדובר בסחר באיברים אסור היות ובמועד ההשתלה¹⁹ לא היו בחוק²⁰ הגבלות ואיסור על סחר באיברים.

כנגדו, טענו הנתבעים כי האיסור על סחר באיברים מבוסס על תקנת הציבור בדין הישראלי ולכן האיסור תקף גם במועד בו בוצעה ההשתלה.

השאלה המשפטית

השאלה המרכזית שנשאלת בפסק דין זה, היא שאלת הגבלת הסחר באיברים והעובדה כי בעת ביצוע ההשתלה טרם נחקק חוק השתלת איברים.

החלטת בית המשפט

בית הדין דחה את תביעת המערער וקבע כי השתלת הכליה נעשתה על דרך סחר איברים אסור, עיקרון איסור סחר באיברים נגזר מתקנת הציבור ומזכויות היסוד.

למרות שבתקופה הרלוונטית לתביעה לא הייתה הוראה מפורשת שאסרה על סחר באיברים, הדבר לא מתיר סחר באיברים.

קופת חולים אינה נדרשת לממן השתלת איבר שנעשתה בדרך של סחר באיברים.

פרק ז'

סיכום

¹⁹ שנת 2002

²⁰ חוק השתלת איברים נחקק ב-2008

בחברה המערבית של ימינו, הפכנו לפעול ביתר אטימות ופחות רגישות כלפי הזולת ונראה שנדרשים חוקים על מנת לקיים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך", עליה אמר רבי עקיבא: "זה כלל גדול בתורה".

"אל תעמוד על דם רעך" הוא ציווי מהתורה ונכון ותקף בכל עת כלפי כל בני האדם.

אמנם ציווי זה הוא פשוט ומובן, אך כנראה שצריכה בכל זאת להיות הרתעה חוקית, על מנת שהחובה תחלחל לאנשים ותעמוד במבחן המציאות במקרה הצורך.

רצוי שכל אדם יאמץ ערכים של עזרה לזולת להתנהגות האישית שלו, ולעולם לא יעמוד מנגד באדישות אל מול אדם שזקוק לעזרה.

עבודתי עסקה בשאלה של חובת ההצלה והסיוע לאדם שזקוק לעזרה, ומבחינתי התשובה לשאלה טמונה אצל כל אחד ואחד בעצם השאלה:

"איך כל אדם היה רוצה שינהגו כלפיו במקרה שחלילה יזדקק לעזרה" ?

וברור לי שהתשובה לשאלה זו היא אחת, יחידה ומוחלטת- בהושטת יד ובאנושיות, ואם לא כן, אזי, יש מקום לחנך את החברה באמצעות החוק.

פרק ח'

נספחים

חוק לא תעמוד על דם רעך, תשנ"ח-1998*

חובת הצלה והושטת עזרה

1. (א) חובה על אדם להושיט עזרה לאדם הנמצא לנגד עיניו, עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומיידית לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו, כאשר לאל-ידו להושיט את העזרה, מבלי להסתכן או לסכן את זולתו.

(ב) המודיע לרשויות או המזעיק אדם אחר היכול להושיט את העזרה הנדרשת, יראוהו כמי שהושיט עזרה לענין חוק זה; בסעיף זה, "רשויות" - משטרת ישראל, מגן דוד אדום ושירות הכבאות.

החזר הוצאות ותשלומי נזק

2. (א) הוראות סעיף 5 לחוק עשיית עושר ולא במשפט, תשל"ט-1979, יחולו גם כאשר המזכה פעל מכוח חובתו על פי הוראות סעיף 1.

(ב) בית המשפט רשאי לחייב את מי שגרם לסכנה שהניצול נקלע אליה, לרבות את הניצול עצמו אם גרם לסכנה זו, לשפות את מי שהושיט עזרה בהתאם לחובתו לפי הוראות סעיף 1 על ההוצאות והתשלומים הסבירים שהוציא.

שמירת דינים

3. בכפוף להוראות סעיף 2(א), אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות כל דין.

עונשין

4. העובר על הוראות סעיף 1 לחוק זה, דינו - קנס.

ביצוע

5. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה.

תחילה

6. תחילתו של חוק זה בתום 90 ימים מפרסומו.

צחי הנגבי
שר המשפטים

בנימין נתניהו
ראש הממשלה

דן תיכון
יושב ראש הכנסת

עזר ויצמן
נשיא המדינה

חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, תשנ"ה-1995*

הגדרות

1. בחוק זה –

"בן משפחה" – אלמן או אלמנה ובאין אלמן או אלמנה – ילד, כמשמעות מונחים אלה בסעיף 238 לחוק הביטוח הלאומי ובלבד שהם יושבים בישראל;

"חוק הביטוח הלאומי" – חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995;

"חסיד אומות העולם" – מי שהוכר כחסיד אומות העולם בידי רשות הזכרון "יד ושם", והוא יושב בישראל;

"המוסד" – המוסד לביטוח לאומי הפועל על פי חוק הביטוח הלאומי.

תגמול לחסיד אומות העולם תשנ"ח-1998

2. חסיד אומות העולם יהיה זכאי לתגמול חודשי בשיעור השווה לשכר הממוצע כמשמעותו בסעיף 2 לחוק הביטוח הלאומי (להלן – תגמול חודשי).

ביטוח רפואי

3. חסיד אומות העולם זכאי, ללא תשלום, לשירותי בריאות לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי, תשנ"ד-1994.

קצובת הבראה

4. לחסיד אומות העולם ולבן זוגו, תינתן, לכל אחד מהם, קצובת הבראה ונופש פעם אחת בשנה, בעד שמונה ימים, בסכום ששולם באותה שנה לעובד מדינה.

דיוור וסיעוד

5. הממשלה, באמצעות המשרדים הנוגעים בדבר, תסייע לחסידי אומות העולם בפתרון בעיות דיוור וסיעוד, ובאישור ועדת העבודה והרווחה של הכנסת תתקין תקנות בדבר פרטי הסיוע וסדריו.

תגמול ומענק לבן משפחה

6. נפטר חסיד אומות העולם –

(1) ישולם התגמול החודשי לבן משפחה של חסיד אומות העולם; היו יותר מבן משפחה אחד, יחולק התגמול ביניהם בחלקים שווים;

(2) תשולם קצובת ההבראה והנופש לאלמן או לאלמנה לפי הוראות סעיף 4;

(3) הוצאות קבורה יינתנו לפי הכללים שנקבעו בתקנות התגמולים לנפגעי פעולות איבה (הוצאות קבורה), תשל"ח-1978, ואם קיימת זכאות למענק לפי סעיף 310 לחוק הביטוח הלאומי בסכום העולה על המענק לפי תקנה 1 לתקנות האמורות, יינתן במקום המענק שבתקנה 1, המענק לפי סעיף 310 לחוק הביטוח הלאומי;

(4) בן משפחה שהוא אלמן או אלמנה יהיה זכאי לתגמול כאמור בפסקה (1), כל עוד לא נישא מחדש.

תשלום תגמול והגשת בקשה

7. (א) תגמול לפי חוק זה ישולם על ידי המוסד על פי בקשה שתוגש למוסד.

(ב) תגמול חודשי לפי חוק זה לא ייחשב כהכנסה לענין ההסכם בדבר מתן גימלאות זקנה ושאיירים מיוחדות שנערך בין הממשלה לבין המוסד לפי סעיף 9 לחוק הביטוח הלאומי.

7א. (א) מי שהוכר כחסיד אומות העולם בידי רשות הזיכרון "יד ושם", יצא את ישראל לצורך קבלת טיפול רפואי או סיעודי, לו או לבן זוגו, ושולם לו תגמול חודשי במשך תקופה של 5 שנים לפחות בתכוף לפני יציאתו, יהיה זכאי, על אף הוראות סעיף 2, לתגמול חודשי בשיעור הקבוע בסעיף האמור, בתנאים ולפי כללים שקבע שר העבודה והרווחה; הוראות סעיף קטן זה יחולו גם על אלמן או אלמנה של חסיד אומות העולם הזכאים לתגמול לפי סעיף 6.

(ב) הוראות סעיף זה אינן גורעות מהוראות סעיף 8, ואולם לא ישולם יותר מתגמול חודשי אחד בעד אותו חודש.

החלת סעיף 146 לחוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 2) תשנ"ח-1998

8. הוראות סעיף 324 לחוק הביטוח הלאומי יחולו לגבי זכאי המקבל תגמול חודשי לפי חוק זה, והוראות סעיפים 297א ו-297ב לחוק האמור יחולו לגבי תגמול חודשי לפי חוק זה.

תחילת התשלום

9. תגמול חודשי לפי חוק זה ישולם מהאחד בחודש שבו הוגשה הבקשה לקבלת התגמול למוסד, ובלבד שתגמול חודשי לבן משפחה של חסיד אומות העולם שנפטר, לא ישולם בעד החודש שבעדו שולם התגמול לחסיד אומות העולם.

שמירת זכויות

10. מי שקיבל תגמול חודשי לפי ההסכם בדבר מתן תגמולים לחסיד אומות העולם מיום י"א בניסן תשמ"ז (10 באפריל 1987), ערב תחילתו של חוק זה, יהיה זכאי לתגמול ולהטבות לפי חוק זה.

מימון והחזר הוצאות

11. (א) גימלאות ותשלומים לפי חוק זה ישולמו מאוצר המדינה באמצעות המוסד.
(ב) אוצר המדינה יעביר למוסד מדי חודש בחודשו את כל הכספים הדרושים לו כדי לבצע את התשלומים לפי חוק זה, לרבות ההוצאות המינהליות של המוסד הנובעות מביצוע החוק.

12. בסעיף 168 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשכ"ח-1968, בסעיף קטן (א), אחרי פסקה 3(ז) יבוא:

"(ח) חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, תשנ"ה-1995;

(ט) חוק התגמולים לאסירי ציון ולבני משפחותיהם, תשנ"ב-1992."

13. בסעיף 9 לפקודת מס הכנסה, אחרי סעיף קטן (16) יבוא:

"(16) תגמול המשולם לפי חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, תשנ"ה-1995."

14. סעיף 350 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995, יתוקן לפי סעיף 12 לחוק זה.

15. שר העבודה והרווחה ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו.

אורה נמיר
שרת העבודה והרווחה

יצחק רבין
ראש הממשלה

שבח וייס
יושב ראש הכנסת

עזר ויצמן
נשיא המדינה

חוק השתלת אברים, התשס"ח-2008²¹

יעקב בן-יזרי

אהוד אולמרט

²¹ נספח החוק הובא באופן חלקי

דליה איציק
יושבת ראש הכנסת

שמעון פרס
נשיא המדינה

תקנות התעבורה

פרק רביעי: תאונות

תאונת דרכים שתוצאתה הריגה או פגיעה בגוף תק' (מס' 3) תש"ל-1970
144. (א) נוהג רכב המעורב בתאונה שכתוצאה ממנה נהרג אדם או נפגע, יפעל לפי הוראות אלה:

(1) יעצור מיד את הרכב במקום התאונה או קרוב אליו ככל האפשר, ולא יזיזו ממקומו אלא אם יש הכרח להשתמש ברכב לצורך ביצוע האמור בפסקה (2) או אם שוטר הרשה את הדבר;

(2) בהתאם לנסיבות המקרה ומקום התאונה, יגיש לכל אדם שנפגע באותה תאונה עזרה מתאימה ובמיוחד –

- (א) ידאג למניעת כל נזק נוסף לנפגע;
- (ב) יגיש לנפגע עזרה ראשונה שביכלתו להגיש על פי הכשרתו;
- (ג) יזעיק למקום התאונה את שירותי ההצלה המקצועיים הנחוצים על פי נסיבות המקרה וביין השאר, אמבולנס, משטרה ומכבי אש;
- (ד) ימתין ליד הנפגע עד להגעת שירותי ההצלה המקצועיים;
- (ה) במקום שאין אפשרות לפנות את הנפגע באמבולנס ידאג להעברתו ברכב מתאים אחר לתחנת עזרה ראשונה, לבית חולים או לרופא.

(3) ימסור לשוטר, או לאדם שנפגע או לנוהג רכב אחר המעורב באותה תאונה, או לכל נוסע או אדם שהיה בחברתו של הנפגע, את שמו ומענו, את מספר רשיון הנהיגה ומספר הרישום של הרכב שהוא נוהג בו ושם בעליו ומענו, ויציג לפי דרישתם את רשיון הנהיגה, רשיון הרכב או תעודת הביטוח ואת תעודת הזיהוי שלו אם היא נמצאת ברשותו וירשה להעתיק כל פרט הרשום בהם;

(4) יודיע מיד ככל האפשר ובאמצעי הקשר המהירים ביותר לתחנת המשטרה הקרובה למקום התאונה על אירועה ויפרט בהודעה את –
(א) שמו ומענו;

(ב) מקום האירוע ומקום הימצאו הוא, ואם ידוע לו - גם שם האדם שנפגע ולאיזה מקום הועבר לטיפול.

(5) (נמחקה).

(ב) לא יזיז אדם רכב המעורב בתאונה כאמור בתקנת משנה (א), אלא אם הרשה שוטר לעשות כן, או אם יש הכרח בכך לצורך הגשת עזרה למעורבים בתאונה זו.

145. (א) נוהג רכב המעורב בתאונה או בפגיעה ברכב אחר, או ברכוש אחר, שאינו רכב, הנמצא על הדרך או סמוך לה, ונגרם נזק לרכב האחר או לרכוש האמור בלבד, ימסור בו במקום לנוהג הרכב האחר או לבעל הרכוש או לממונה עליו או לשוטר שהזדמן למקום את שמו ומענו, את מספר רשיון הנהיגה שלו ואת מספר הרישום של הרכב שהוא נוהג בו ושם בעליו ומענו, וכן את מספר תעודת הביטוח ושם החברה המבטחת, ויציג לפי דרישתם את התעודות האמורות ואת רשיון הרכב וירשה להעתיק כל פרט הרשום בהם.

(ב) אם כלי הרכב המעורבים בתאונה או בפגיעה והעומדים במקום אירועה גורמים או עלולים לגרום הפרעה לתנועה, יפנו נוהגייהם את הכביש לתנועה חפשית ומיד לאחר מכן ימלאו אחר האמור בתקנת משנה (א).

(ג) היה הרכב האחר שניזוק עומד ללא השגחה, או שבעל הרכוש או הממונה עליו לא היה במקום –

(1) ישאיר נוהג הרכב המעורב בתאונה או בפגיעה הודעה בכתב על גבי הרכב שניזוק, במקום בולט לעין, ובמידת האפשר יעשה כן גם לגבי רכוש שניזוק, ובה יפרט את הפרטים הנזכרים בתקנת משנה (א);

(2) יודיע הנוהג ברכב תוך 24 שעות ממועד קרות התאונה לתחנת המשטרה הקרובה למקום התאונה או הפגיעה על אירועה ויפרט שמו ומענו, זולת אם מסר את הפרטים לשוטר שנזדמן במקום ושמו או מספרו של השוטר ידועים לו.

חובת עזרה מצד נוהגי כלי-רכב תק' (מס' 3) תש"ל-1970 תק' (מס' 5)
תשל"ז-1977 תק' (מס' 5) תשס"א-2001

146. נוהג רכב העובר במקום תאונת דרכים שבו נמצא נפגע, ייעצר ולא ימשיך בנסיעתו עד שעשה כל שביכלתו כדי להגיש כל עזרה הדרושה לנפגע או כדי לבוא לעזרתו בהתאם לתקנה 144(א)(2).

הודעת שוטר ודו"ח בוחן תנועה תק' (מס' 4) תשמ"א-1981

146א. הודעת שוטר ודו"ח בוחן תנועה לענין סעיף 27 לפקודה, יהיו לפי טפסים שבתוספת החמישית או בנוסח דומה להם; טופס כאמור יכול שיהיה חלק מטופס אחר או בנפרד.

פרק ח'

רשימה ביבליוגרפית

- דר' בן שלמה אליעזר, מאמר "החובה להציל נפשות", מתוך חוברת

הפרקליט לט, חוברת ב', שנת 1993

- דר' מיכאל ויגודה, מאמר לא תעמוד על דם רעך, חובת ההצלה וגבולותיה, גיליון 24, תשס"א, הוצאה המחלקה למשפט עברי, משרד המשפטים
- הרמב"ם- משנה תורה, הלכות רוצח ושמירת נפש, פרק א', הלכה י"ד, טו-טז
- שולחן ערוך, חושן המשפט, חו"מ, הלכות אבידה, ש"פ
- תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ג, עמוד א'
- אתר דעת: מרדכי הלפרין, לא תעמוד על דם רעך, הדין והחוק, אתר לימודי יהדות ורוח, מכללת הרצוג
- אתר הכנסת ישראל, מאגר חוקי מדינת ישראל
- חוק התגמולים לחסידי אומות העולם, תשנ"ה-1995
- חוק השתלת איברים, תשס"ח-2008
- חוק שירותי כבאות תשי"ט-1959
- תקנות התעבורה תשכ"א-1961, 144-146